

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

K U N O S S.

46ik szám.

Őszelő Tükén.

1838.

AZ EMBERÉLET' KORSZAKAI.

(Vége.)

6. A' vénség.

Miként az eddigi korok növekedés' és kifejlés' korai voltak, ugy a' vénség az elhalásé. Az elhalás ugyanazon renddel következik be, mint a' kifejlés; mindazáltal a' lelki elhalás fokozatai a' különböző egyéneknél nem fügnek szorosan az évektől, az egyiknél gyorsan és teljesen következvén be, a' másiknál alig gyakorolhatván rontó befolyásukat. A' testi elhalás azonban, habár még mindig fokozati különbséggel, egyiránytában áll be. Az érzékek eltompulnak, a' szem messzelátó, zavaros, gyöngé, a' fül nagyon halló lesz; a' tapintás' érzéke elveszti finomságát, csak a' szaglás és izlés marad meglehetősen azonságában; a' testi érzés meghidegül, a' belső hőmérséklet csökken, a' test fonyadt és fizékony lesz, az érzéki kívánatok és szenvedélyek, tán a' szájét kivéve, elhidegültek, az izmok meredtek, hajlékonytalanok, a' csontok töredékenyek lesznek. Az érzékiség után az elhalás egyrészt a' felfogó erőre és emlékezetre, más résztől a' természetű hajlandóságra terjed ki. Az elhalt felfogó erő, az új fogalmak' könnyen felejtésében mutatkozik, mellyek meghatározott tartós képzetekké többé nem alakulnak, míg az ifjúkori emlékezmények még mindig fenmaradnak 's örömmel beszéltetnek; az elhalt emlékező az előbbi tudományokról és ismeretekről is elfeledkezik. Az élet' javai elvesztik kellemüket az eltompuló ösztönökre 's kívánatokra nézve, csak az uralkodó szenvedélyek, mellyek mint erő nélküli szokások fenmaradnak, keresik az éledelethiányos kielégítést. Az elhatározás lassankint erőtlenül. Csak erényei 's vétkei hajlandóságai maradnak végre az ősz' tulajdonául. De ezek is majd csak csupa megszokottságból maradnak fen, élő erő és rugékonyság nélkül; az erény mint szelid, békes, szép gondolkozásmód, a' vétkesség mint undorító, hatalmatlan és éledelet nélküli gonosz. Lassankint a' karakterből is csupán a' szokás marad fen, mintegy emléke a' régibb erkölcsi létezésnek. Új gondolkozásmódok többé nem fogadtatnak el, sőt nem is értetnek. Végre az ősz a' gyermek' sőt a' csecsemő' korába lép vissza; mint gyermek játszodozik, mint csecsemő gyámoltalan lesz. A' legtöbb ősz azonban kimélve marad e' visszabukástul.

A' magosabb életkor' első időszaka körülbelől az 50dik évtől a' 70dikig tart. Az asszony ekkor közeledik a' férfinemhez; az ajaknak és állnak habár csak lágy és színtelen pelyhe most láthatóbban kitünik 's a' karakter szilárdabb és meghatározottabb lesz, valamint az egész cselekvésmód eltökéltebb, önállóbb, vállalkozóbb. A' férfinál az izgékonyság 's a' kifelé munkálás e' korban valamennyire alább száll. A' test' szövédéke szározabb lesz. A' bőr' színe megváltozik, a' fehér inkább szürkévé lesz 's a' piros barnává. A' haj őszülni kezd 's a' fogak' koronái egyre tompulni kezdenek. A' tartósság a' fáradozásokban kevesbül; a' testi mozgások, valamint a' lelki munkásság hamarabb fászanak; az alvás szükségesebb lesz; hajlandóság áll elő a' kényelemre, 's a' mulatozások közül azok kedveltetnek inkább, mellyek bizonyos nyugalommal összekötveték. Az időjárásnak eddig észre nem vett befolyása most inkább érzetik. A' hang elveszti haj-

lékonyságát és tisztaságát. Az egész élet komolyabb tartást nyer, minthogy virágai fonyadnak 's örömeinek köre egyre szűkebb lesz.

A' tulajdonképi vénség, mint az élet' végső időszaka, körülbelöl a' 70dik évből kezdődik; itt az erőknek önmagukat bonczolása látható az eles formákból 's az elsötétült habár szép arczonatokból. Az anyag összevontabb, sűrűbb, szározabb, törekenyebb; az izom-részek gyakran inasokká lesznek, az inasok porczogósakká, valamint ezek csontosultakká. Az egész testnek valamint egyes részeknek terjedelme vész, különösen az izmoké, csontoké 's porczogóké; a' haj és fogak nagy részint kihullanak. Az emésztés gyöngébb lesz; kevesebb táplálat kívántatik egyszerre, de gyakrabban, 's különösen erősítő 's egyszersmind édes, nem pedig fanyar vagy savanyu; a' vérképzés takarékosabb lesz, 's elvesztése nem olly könnyen pótolható 's így veszedelmesb; a' vérkeringés lassubb lesz 's az útéer 60ra száll le egy perczben, a' sziv' ingerlékenysége alább hagyván. A' beszéd érthetlenebb lesz, minthogy a' fogak hiányzanak, mi okból a' szájjüreg kicsiny lesz a' nyelv' nagyságához; a' hang egyszersmind gyöngébb, durvább, hajlékonytalanabb 's kifejezéstelen. — Az állati élet' e' lohadása közben a' lélek inkább csöndre 's nyugalomra hajlik, a' munkásság' zaja unalmas lesz; könnyen áll be az átom, de ez nem mély, hanem könnyen háboritható, többnyire rövid 's hosszabb időre nem erősítő.

A' lélek' különmunkálatival egyszersmind a' vele összeköttetésben álló lelki erők is hanyatlanak. Az agyban most minden sokkal sűrűbb és keményebb lön, semhogy újabb képzeteknek hely engedessék 's a' képző erő szabadon csaponghasson. De maga az értelem nem hiszi, hogy öregszik, hanem minél öregebb lesz, annál inkább hiszi, hogy minden korábbi munkáit felmulja, ha szolgál meg nem vénültek volna, ha érzelem, emlékezet és phantasia még teljes erővel bírnának. Az ősz egyre inkább önmagába utasittatik. Az ifjuság jobban elkülönzi tőle magát, minthogy közelléte által megzavartatni fél örömeiben; ifjuságának legtöbb társait pedig már a' halál elragadta 's az ujon felnőtt nemzedékkel a' szokások is megváltoztak 's új viszonyok álltak be. Valamint szeme a' közel és messze levőt már nem ismeri jól ki, hanem messze a' távolba tekint, ugy lelki munkássága is nem annyira egyes dolgokon, mint inkább általános igazságokon, mint a' gondolkozás' eredményein, központosul. Igy a' vénség tulajdonképi kora lesz a' bölcseségnek, mellyben a' világ 's az élet magasabb szempontból tekintetnek, mellyben a' látszatos jók' üressége kitünik, 's az ítélet nem tántorittatik meg szenvedélyek vagy heves kívánatok által, mellyben a' cselekvés józanabb 's az erkölcsiség tisztább lesz. Illy állásponton 's régebben véghez vitt és kivítt dolgok' lángoló emléke mellett, maradandó vidámságban van az ősz. E' vidámságában örömet pillant a' gyermekekre, egyszerű természetességökre 's a' várakozásokra, mellyeket a' jövőre nézve gerjesztenek; valamint örömet engedi át magát az emlékezeteknek saját gyermekora' egyes vonásirul, mellyeket a' cselékvés' korában egészen a' hátszínre tolt. Az elnyomott érzékiség mellett semmit sem kívánván a' külső élettől, nyugalmas odaadással emlékszik közelgő halálára.

J. P.

A' L E Á N Y S O M. = *Berberis vulgaris*.

Sok elszegényült családnál mondhatni, hogy csupán azért szegényedett el és jutott tönkre, mivel a' kicsinyre a' kiadásokban nem volt tekintettel. Ezt némelly emberek természetesen nem látszanak érteni, 's annál kevesebbé foghatják meg: mint juthatni a' csekély által vagyonhoz; 's mégis közönségesen ez az egyetlen mód, melly minden ember előtt nyitva, vagyonhoz juthatni, míg a' többi inkább vagy kevesbbé zárva marad előtte.

Minden háztartásban használatnak p. o. citromok 's ezek kész pénzen vétetnek. Ez évenkinti kiadás nem ritkán jókora summáeskát tesz, melyet ha mint egy künfekvő tőkepénznek kamatját gondolunk, az utóbb olly nagynek mutatkozik, mennyit némelly derék házigazda egész életében sem szerzett össze, bármilly szorgalmas és gazdálkodó volt legyen is. „Végtelennek látszik a' különbség a' kicsiny és nagy közt; de ez csak akkor nagy, ha a' kicsiny mellé tétetik.“

Van több olly házi szükség, mely évenkint nevezetes tőkepénz' kamatját emésztí meg. De az okos háztartásban több illy kiadások, vagy egészen vagy nagy részben, elsimíttatnak; szándékosan nem mondjuk: nélkülözötteknek, mert a' nélkülözés a' szegénység' vagy fősvénység' kínzó lelke. Az okos gazda megszerzi magának az éleleti szereket 's örül használhatasukon. A' mint az ember többet tanul, okosabb és ügyesebb lesz; inkább fog virágozni gazdasága, 's jobban örövend az éledeletnek, tőkepénzt nem pazarolja. — Egykor a' mezei gazda házi gazda is volt, 's azért dicsérik némellyek most is azon időket. — Ennek némi eszközölése végett közöljük a' prágai gazdasági folyóiratbul a' leánysomnak, sóscafának vagy mint némelly vidéken nevezik sós-lóromnak haszonvehetőségét a' háztartás körül.

E' növény éppen olly közönséges valamint gazdag ajándoka a' természetnek; Europa majd minden országában terem 's nálunk is nagy bőséggel. Jó földben bujálkodik, azonban a' homokossal is megelégszik, sőt a' szirhasatékokban is megterem 's szép tekintetet nyújt számos sárga virággal és szép veres bogyoival. Mind kettő egyiránt figyelmet gerjeszt e' növény iránt; utóbbiakat akkor is szedhetni, midőn a' csemetékről a' levelek már lehulltak. Igaz ugyan, hogy gazdasági czélokra ekkor leghasználhatóbbak; de ugyan ez kétségtelen tanúsága nem-használatásának.

A' könnyen és olcsón szerezhető leánysom-savany ételben és italban még a' citromsavanyt is felhaladja, 's minthogy e' bogyókat a' czukrárszokon kívül senki sem használja, bőséggel csüngnek azok a' bokrokon mindenfelé, mintegy várakozók a' megszábadításra; ámbár most kora őszkor nem olly tanácsos megszedni, mint ha már fagy érte.

E' növényen minden haszonhajtó, még a' gyökér is, mely — főleg vén tőkén — sárga, lángozó, jól fényesíthető, 's ez okbul örömet használtatik asztalosok által. Kár hogy törzsöke soha nem nő tetemes vastagságra, mely ekkor az esztergályosok és asztalosok előtt bizonyosan nagy becsben állna; most csak fogpiszkálókat, czipeszegeket 'stb. csinálnak belőle 's a' szép vékony ágokat pipaszáru és pálczákul használják. — Az egész növény azonfelül egy sárga szín-anyagot foglal magában, mely a' gyökerekben és héjban találtatik leginkább, 's a' gyapju, len, gyapot 's különösen a' bőr' főtésére használthatatik.

Ha egy lat indigót négy lat kénsavban felolvasztunk 's ezt néhány óra mulva 4 lat vízzel föleresztjük 's közibe egy kevés porrá tört leánysomhéjat teszünk: jeles és tartós zöld színt kapunk, mellyel selymet, gyapotat és lent főtethetni. Hasonló módon készíthetni jó zöld tintát is. — Levelei 's galyai, timsó keverékkel, szalmasárga színt adnak, vas-vitriollal pedig olajzöldet. — A' szép sárga 's hosszú fürtökben lefüggő virágok tisztításra nagyon használhatók; különben kellemes illatnak levén, a' méhek által is nagyon kerestetnek. Már csak ezért, de különösen sok virága és gyümölcse miatt, e' csemete kertékitvényül nagyon használthatatik. Jó elevenkerítést is nyújt, mely sok ágazási által vastag és tartós lesz; 's bár e' czéla gyakrabban használhatnák. De ha egyszer bogyoit jobban becsüendik, inkább is fogják tenyészteni 's vele a' tájakat szépíteni.

A' természet e' növényt saját savanyúsággal ajándékozta meg, mellynek a' czi-

tromsavanyval nagy hasonlatossága van 's helyette a', legtöbb esetben használatban. Leginkább meg van ez gyümölcsseiben, de már leveleiben is észrevehető, mint ize mutatja, melly körülbelöl a' sóskaéhoz hasonlít, 's azokat, saláta közé vegyítve vagy főzelékül elkészítve, jóízűen megemészthetni, 's egyszersmind levesbe is használhatni. De legfőkép a' bogyók érdemlik meg figyelmünket, melyekben olly savany foglaltatik, melly a' növényország' minden savanyát, még a' citromét is, aligha meg nem haladja. E' bogyókat egyébiránt megenni nem igen izletes, bárha husok igen gyöngö, mert nagyon erős savanyval bírnak, mellyet még a' sok czukor sem szelidíthet meg. Czélszerű bánásmód által azonban nem csak könnyen éldelhető, hanem egyszersmind [betegek' számára kellemes, frisítő és erősítő eledellé válnak.

(Vége következik.)

E L E G Y.

R ó z s a - i l l a t. Egy bambergi kertésznek rendkívül illatos rózsai szoktak lenni, annyira, hogy egyetlen egy rózsza meghatóbb 's kellemesb illattal bírt, mint a' közönséges rózsából egy egész füzér. Titka, mellyet megkérdezte után készséggel közlött, abban áll, hogy minden rózsabokor mellett egy egy vereshagymát növeszt. — Első pillanatra nevetségesnek látszik a' dolog; meggondolván azonban, hogy a' savak különféleképen hatnak a' virágokra, 's illatukat nagyobbítják vagy kevesítik, 's meggondolván azt is, hogy a' veres hagymában igen sok szállékony lugsó van, mellyet az kigőzöl: igen természetesnek fogjuk találni, hogy e' lugsó a' rózsza illatát mind jobban kifejti.

S z a p p a n p ó t l é k. Szappan helyett több külföldi posztókallókban a' posztószövetek' tisztítására fehér földet használnak, mellyet vászonomásra is hasonló sükerrel fordíthatni. Szükség azonban, hogy az e' czélra használandó fehér föld semmi vasrészszel ne bírjon, mi a' vászomban vörös foltokat okozna. Biztosság' okaért ennélfogva nem árt a' fehér földet megtisztítani vagy öblögetni, mi annak víz által teljes felolvasztása, többszöri tiszta vízzel felöntése 's ismét leszűrése által eszközöltetik, úgy hogy a' fölkevert lének salakja, mellyben vas részek lehetnének, mindenkor az edény' fenekén maradjon.

B a b t e r m e s z t é s ú j m ó d j a. Egy oxfordshirei gazda következő új módját használja a' bab-termesztésnek, mellynek követését több külföldi folyóirat ajánlja: A' még egészen ki nem aszott bab-szárt ősszel lemetéli tővön, mintegy 4 hüvelknyi hosszuan hagyván meg a' föld fölött; ezt jól betakarja trágyával, 's tavasszal, midőn a' babot ültetni kellene, ismét elveszi róla. A' bab töve, illy formán csak hamar kihajt, 's két anyi hüvelye 's babja lesz, mint egyébkint.

N é p s z o k á s G a l i c z i á b a n. Nagy pénteki éjfélkor összegyülekeznek a' lánykák, 's fölmenvén a' toronyba, megmossák a' harangokat, minék végeztével mindenki egy kis darabkát metsz azoknak köteleibül. E' kötéldarabka felül azt hiszik, hogy ha azt egy ideig magoknál hordozzák: erkölcsösségük hire szintugy elterjed, mint a' harang hangja, melly nagyszombaton Krisztus föltámadását hirdeti.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden cs. kir. postahivatálnál 's a' szerkesztő-hivatálnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.